

O'QUVCHILARNING IJODKORLIK QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHDA TO'GARAK MASHG'ULOTLARINING AHAMIYATI

Qaxorov Sobir Xudoyberdiyevich

*Buxoro davlat pedagogika instituti "Texnologik ta'lim" kafedrasi
o'qituvchisi*

Muxammadova Mohinur Lochin qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti "Texnologik ta'lim" yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o'quvchilarning ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishda to'garak mashg'ulotlarining ahamiyati haqida fikr mulohazalar bayon qilingan.*

Kalit so'zlar: *ijodkorlik, qobiliyat, to'garak, mashg'ulot, jarayon, faoliyat, qiziqish, xoxish, ijod, tafakkur.*

Bugungi kunda yoshlarning kasb tanlashida, barkamol shaxs bo'lib yetishishida, ijodiy qobiliyatlarini rivojlanishida texnologiya fani asosiy ko'makchi va muhim manba bo'lib xizmat qilmoqda. Insonning har tomonlama uyg'un kamol topishi va yetuk shaxs bo'lib yetishishi uchun zarur sharoit va ta'sirchan mexanizmlarni yaratish, eskirgan tafakkur va ijtimoiy muhitning andozalarini o'zgartirish, respublikamizda amalga oshiralayotgan islohotlarning asosiy maqsadi va harakatlantiruvchi kuchidir. Xalqning boy intellektual merosi va umumbashariy qadriyatlar asosida zamonaviy, madaniy, iqtisodiy, fan texnika, texnologiyalarning yutuqlari asosida kadrlar tayyorlashning mukammal tizimini shakllantirish O'zbekiston taraqqiyotining muhim shartidir.

Bugungi kundagi umumiy o'rta ta'lim maktabi o'quvchilari ertangi kunning yetuk mutaxassisleri va ziyolilari sifatida o'sib kelayotgan avlod ongi va ruhiyatiga vatan bilan faxrlanish, ertangi kunning yetuk insonlari, ertangi kunga ishonch, milliy g'urur, iftixor tuyg'ularini singdirishda shaxsiy o'rnak na'munasi bilan o'z hissalarini qo'shmoqlari shart. Chunki ziyolilikning muhim belgisi umuminsoniy qadriyatlarni bilish, ularni qadrlash, o'z kasbi sir-asrorlarining chuqur bilimdoni va mohir ustasi bo'lish, kasb etikasi, pedagogikasi va psixologiyasi asoslarini to'liq anglash va ularni o'z faoliyatida qo'llashdir.

Umumiy o'rta ta'lim maktabida texnologiya fanini o'qitishning maqsadi – o'quvchilarni aqliy va jismoniy mehnat turlari, jarayonlari hamda kasblar turlari bilan tanishtirish, ularda dastlabki mehnat ko'nikmalari va malakalarini, mehnatga qiziqish va mehnatsevarlikni shakllantirish, ularni

mehnat va kasblarni qadrlash, ularni ahamiyatini tushuntirishga o'rgatish hamda kasb tanlashga tayyorlash orqali ularning kasbgacha bo'lgan tayyorgarliklarini amalga oshirishdan iborat.

Shu o'rinda umumiy o'rta ta'lim maktablarida darsdan tashqari to'garak mashg'ulotlarini tashkil etish va o'quvchilarni innovatsion ijodiy faoliyatga tayyorlash muhim ahamiyat kasb etadi.

V.G.Razumovskiy "Ijodkorlik" tushunchasini "Ijodkorlik - bu insonning borliqni bilishga yo'naltirilgan ongli, maqsadli faoliyati bo'lib, uning natijasida yangi, o'xshashi bo'lmagan, ilgari mavjud bo'lmagan, jamiyatning moddiy va ma'naviy hayotini yaxshilashga qaratilgan buyumlar, asarlar va boshqa shu kabilarni yaratishdir" deb ta'riflaydi.

A.T.Shumilin ijodkorlik mohiyatini aniqlash bo'yicha olib brogan tadqiqot natijalarini umumlashtirib, ijodkorlik yangi moddiy va ma'naviy boyliklarni yaratish jarayoni ekanligini ta'kidlaydi.

Ijodkorlik nazariyasining asosiy qoidalari L.S.Vigotskiy, V.V.Semakova, P.V.Alekseyevlarning ishlarida bayon etilgan va ularning ijodkorlik haqidagi fikrlari quyidagi ta'rifda o'zining yorqin ifodasini topgan: "Ijodkorlik - bu natijasi yangi moddiy va ma'naviy boyliklarni yaratish hisoblangan faoliyat. U shaxsda o'zining o'xshashi bo'lmagan, yangiligi va noyobligi bilan farq qiluvchi mahsulot yaratishga imkon beruvchi qobiliyat, motiv, bilim va ko'nikma mavjudligini ko'zda tutadi".

Qayd etilganlardan ko'rinib turibdiki o'quvchilarni innovatsion ijodiy faoliyatga tayyorlashning samarali metodlarini ishlab chiqish, ularda ijodiy qobiliyatni shakllantirish va rivojlantirish shaxs omilini faollashtirishning muhim tarkibiy qismi hisoblanar ekan.

Faoliyat subyektiga bog'liq holda ijodkorlik quyidagi uch turga ajratiladi:

- a) alohida shaxs ijodkorligi;
- b) ijtimoiy guruh (qatlam) ijodkorligi;
- s) obyekt ijodkorligi.

Ana shundan kelib chiqqan holda, ijodkorlikni quyidagi 4 ta aspektda qarash mumkin:

- 1) Shaxs ijodkorligi
- 2) Ijodiy jarayon
- 3) Ijodiy faoliyat mahsuli
- 4) Ijodiy faoliyat uchun zarur bo'lgan shart-sharoit.

Bilimlarni idrok qilish va ijodkorlik mexanizmlari bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lsada, ular o'z tabiatiga ko'ra turlicha. Ularning bir-biri bilan bog'liqligini e'tirof etib, I.S.Yakimanskiy faoliyat va faollik o'rtasidagi farq to'g'risida quyidagilarni qayd etgan: "faoliyat – bu eng avvalo zaruriyat; faollik

bu qiziqishi, ahamiyati, ideali, ehtiyoji va mustaqil faoliyatda joylashgan ifodasi bilan aytib turiladigan shaxsiy mohiyat namoyon bo'lishidir". Bundan ko'rinib turibdiki, innovatsion ijodiy faoliyatga tayyorgarlik ko'rish va so'ngra uni shakllantirish, obyektiv va subyektiv xarakterdagi o'ziga xos xususiyatga ega ekan. O'ziga xoslik bu shundan iboratki, u bir tomondan ijodiy faoliyat va shaxs mustaqilligiga yo'naltirilgan bo'lishi, boshqa tomondan esa, birdan-bir maqsad bo'lmasdan bilimlarga erishish usullarini chuqurlashtirish va takomillashtirishga zaruriy tartibda imkon berish lozim. Chunki, u o'quvchilar intilishini o'rganilayotgan buyum, hodisa mohiyatiga olib kirishni, qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun yangi usullarni qo'llashga intilishni, topshiriqlarni bajarish va masalalarni echish usullariga yangilik elementlarini kiritish jarayonini takomillashtiradi. Psixologlar, ijodkorlikning o'ziga xosligini, unda tadqiqot tavsifidagi faoliyatga shaxsning barcha ruhiy holati va jarayoni safarbar qilinadi va unda inson barcha moddiy kuchini safarbar qiladi hamda uning hayotiy faoliyat jarayonlari, qo'yilgan masalani ijobiy hal qilishga va yechishga bo'ysindiriladi, deb ta'kidlaydilar. K.I.Kuzmin bu haqda "Ijodkorlik rejalashtirilgan yoki ko'r-ko'rona takrorlanuvchi faoliyat bo'lib qolmasdan, u inson tafakkuri va faolligining ko'rinishi yoki yuzaga chiqishidir"—deydi. Shuningdek, u ilmiy-texnikaviy ijodkorlikni "texnik qurilma yaratish va sinab ko'rish bilan bog'liq maqsadga yo'naltirilgan loyihalash va konstruksiyalash hamda ilmiy tadqiqot ishlari majmuasi" - deb ta'riflaydi.

Psixofiziologik jihatdan ijodkorlikka bo'lgan ehtiyoj, o'z rivojlanishida quyidagi bosqichlarda amalga oshishi qayd etilgan:

- 1) havas–ehtiyoning eng sodda shakli bo'lib, inson tomonidan ongli boshqariladi;
- 2) xohish–inson tomonidan ongli boshqarilib, u shaxsning ma'lum buyum va xodisaga nisbatan munosabatlari majmuasini ifodalaydi;
- 3) qiziqish–xohish va u bilan bog'liq tushunchalar asosida yuzaga kelib, hayotdagi tashqi ta'sirlar, shaxs faoliyati hamda ta'lim – tarbiya jarayoni ta'sirida shakllanib boradi. Bu holatlar esa diqqat, idrok, tushuncha, xotira, fikrlash, sezgi va iroda kabi psixologik omillarga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatib, shaxsning shakllanishida alohida ahamiyat kasb etadi.

O'quvchilarda innovatsion ijodkorlik faoliyatini shakllantirish jarayonining navbatdagi xususiyati shundan iboratki, u bir tomondan yaqqol ifodalangan ijtimoiy, boshqa tomondan esa, alohidalik xarakteriga ega. Ijod (kreativlik, inglizcha *creativity*–yaratuvchanlik)—bu ta'riflash murakkab bo'lgan so'z. Agar inson qandaydir bir g'ayrioddiy va shu bilan bir vaqtda ahamiyatli va foydali narsa yaratgan bo'lsa, biz uni "ijod" deymiz. Shunday qilib ijod jarayon sifatida emas, balki uning oqibati orqali aniqlanadi. Uzoq

vaqtlar davomida ijod—bu insonga tabiat ehson etgan noyob qobiliyat, u har kimga ham berilmaydi deb hisoblanib kelingan. Psixologlarning ta’kidlashicha, ijod uchun zarur xususiyatlar, shaxsiy sifatlar bevosita o’quvchilarning ijodkorlik faoliyatida rivojlanadi. Ijod-bu insonning moddiy va ma’naviy boyliklarni yaratish faoliyati bo’lib, unda inson tafakkuri, xotirasi, tasavvuri, diqqati va irodasi faol ishtirok etadi hamda butun bilimi, tajribasi va iste’dodi namoyon bo’ladi. To’garak mashg’ulotlarida o’quvchilar innovatsion ijodkorligining mohiyatini yoritish va shu asosda mazmunan takomillashtirishning asosiy yo’nalishlari belgilab beriladi. O’quvchilarni to’garaklarga qabul qilish ma’lum bir me’zonlar asosida amalga oshiriladi. Ijodkorlik faoliyatini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun o’quvchilar ma’lum darajali tayyorgarlikdan o’tgan bo’lishi lozim. Agar o’quvchi mustahkam bilim va amaliy ko’nikmaga ega bo’lsagina ijodkorlik faoliyatida ulkan muvaffaqiyatlariga erishish mumkin. O’quvchilarni yoshi va individual xususiyatlari asosida qabul qilish maqsadga muvofiq. Imkon darajasida to’garak a’zolarini 1 - 2 yosh farqi bilan guruhlarga ajratish mumkin. Undan tashqari to’garak guruhlari shakllantirishda asosiy me’zonlardan biri maktab o’quvchilarining qaysi to’garak turiga qiziqishlaridadir. To’garaklarni yillik rejasi maktab direktori tomonidan tasdiqlanadi. Har bir mashg’ulotga to’garak rahbarlari zarur bo’lgan asbob - uskuna, material va zaruriy adabiyotlarni tayyorlab qo’yishi kerak bo’ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1.ugli Murtazoyev A. S., Mehmonova N. K. DEVELOPING A METHODOLOGICAL FRAMEWORK FOR INTEGRATED TECHNOLOGIES TO MONITOR STUDENTS’KNOWLEDGE //GOLDEN BRAIN. – 2024. – T. 2. – №. 10. – C. 18-24.

2. Sunatula o’g’li M. A. INTEGRATIV TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TALABALAR BILIMINI NAZORAT QILISH BO ‘YICHA AXBOROT-METODIK TA’MINOTNI TAKOMILLASHTIRISH //PEDAGOGS. – 2024. – T. 55. – №. 1. – C. 190-194.

3. Yuldoshev, S., Savriev, S., Murtazoyev, A., & Khojiev, S. (2022). NUMERICAL SIMULATION OF THREE-DIMENSIONAL TURBULENT JETS OF REACTING GASES. Евразийский журнал математической теории и компьютерных наук, 2(6), 73-82.

4. Xayrulla, D., Saidjon, U., & Azamat, M. (2021). DEVELOPMENT OF LIGHTING CONTROL SOFTWARE FOR “SMART CLASS”. Universum: технические науки, (5-6 (86)), 18-21.

5. Djurayev, X., Uvayzov, S., & Murtazoyev, A. (2021). DEVELOPMENT OF LIGHTING CONTROL SOFTWARE FOR “SMART CLASS”. *Universum: технические науки*, (5-6), 18-21.
6. Муртазоев, А. С. (2022, June). ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ. In *INTERNATIONAL CONFERENCES* (Vol. 1, No. 2, pp. 54-58).
7. Sunnatula o'gli, M. A. (2022). TA'LIM JARAYONIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI. *World scientific research journal*, 4(2), 28-33.
8. Murtazoyev, A., & Sabina, S. R. (2023). PROSPECTS FOR USING NO-CODE PLATFORMS IN EDUCATION. *Development of pedagogical technologies in modern sciences*, 2(6), 13-17.